

РЕЦЕНЗИЯ

Относно: Конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент” в Професионално направление 3.3. Политически науки (Политология - Международни политически отношения и управление на конфликти), съгласно обявата в ДВ, Брой 21, 15.3.2022 г.

От: професор Николай Йорданов Найденов, доктор на политическите науки, преподавател в катедра Политология на СУ „Св. Климент Охридски“

1. Основанията за допускане на кандидата до конкурса

В конкурса участва един кандидат – гл. ас. д-р Искрен Пламенов Иванов - преподавател в катедра Политология на СУ „Св. Климент Охридски“. Той отговаря на всички условия за кандидатиране за длъжността „доцент“, поставени от член 24, ал.1 на Закона за развитие на академичния състав в Република България и на минималните национални изисквания по чл. 26, ал. 2, 3 и 5. Той е доктор от 2013 г. и главен асистент от 2014 г. Само неговата аудиторна часова натовареност достига 750 часа годишно – двукратно повече от необходимата преподавателска натовареност, съгласно правилника на Софийския университет.

2. Учебно-педагогическа, научна и научно-приложна дейност на кандидата

Д-р Искрен Иванов е автор на две монографии, съавтор на книга, автор на глава от книга и на двайсет и една научни статии. Той кандидатства за длъжността „доцент“ с втората си монография (Православната геополитика на Русия, 2019) и тринайсет от статиите си, две от които са включени в научната база Scopus. Тази научна продукция е плод както на неговата непрестанна изследователска работа (досега е участвал в 9 научни проекта), така и на непрекъснатите му усилия да повишава своята квалификация. През 2016 г. специализира в областта на управлението на конфликти в Университета на Гранада. През 2019 г. е постдокторант по национална сигурност и международни отношения в университета на Делауеър, от позицията на което преминава три едномесечни специализации в университетите Принстън и Колумбия, както и в американската военна академия Уест Пойнт. Същевременно, той е гост-

изследовател в университета Париж-III: Нова Сорбона и гост-преподавател в университета на Тексас в Остин. Тази научно-образователна активност намира естествено продължение в преподавателската и административната му заетост в бакалавърската и магистърската степени на катедра Политология в СУ „Св. Климент Охридски“. Показателен е фактът, че в периода 2014-2022 г. е бил научен ръководител на 41 дипломни тези на студенти и магистри от специалност Политология..

3. Оценка на личния принос на кандидата

Научните публикации, с които д-р Иванов участва в конкурса, са фокусирани в огромна степен върху геополитическите стратегии на Руската империя, СССР и РФ от началото на 20 в. до днес. Тези стратегии нанасят силен отпечатък върху международните отношения и пораждат конфликти, чието решение отправя тежки предизвикателства към начините за разрешаване на конфликти. В центъра на академичната претенция, заявена с явяването в конкурса, стои анализът на евразийските идеи от началото на 20 век до днес, които през последните две десетилетия намират своето продължение и реализация в хибридните атаки на Русия срещу западните страни, включително България. Евразийските идеи и хибридните стратегии дават една цялостна представа за това – как днешната Руска федерация се опитва да ерозира Запада и да се превърне в полюс в международните отношения, използвайки невидими средства като вярата, идентичността, играта с интерпретациите на известни исторически факти, дезинформацията и т. н. Целта е да се предизвика объркване, несигурност и страх и търсене на „подслон“ във внушаваната от Русия нова идентичност. В този смисъл, представените за рецензиране публикации са посветени на сериозната опасност пред сигурността на ЕС и България, в частност.

Хабилитационният труд се състои от седем глави. Първата е най-обемна и въвежда в основните идеи на предшествениците на евразийството (Данилевски, Леонтиев, Новгородцев и Соловьев), продължава с концепциите на бащите основатели от т.нар. „вътрешен кръг“ на евразийството (Трубецкой, Сувчински, Савицки и Арапов) и завършва с представителите на т. нар. „външен кръг“ (Алексеев, Беликов, Бицилли, Бромберг, Вернадски, Карташев, Садовски, Степанов, Флоровски, Хара-Даван Еренжен и Шахматов). Втора глава прави критичен преглед на манифестите на класическото евразийство, където аргументите на отделните автори са прегрупираны по нов начин. Третата глава излага сериозната критика към евразийството на Николай Бердяев, който реабилитира рационално мислещата, проевропейска част от руската интелигенция.

Четвърта глава глава е посветена на понятието „евразийски етногенезис“ на Лев Гумилев, който заема самостоятелно място в историята на евразийските идеи. Критическият анализ завършва с неоевразийството, което в лицето на Александър Дугин влияе върху съвременната геополитика на РФ.

Главен ориентир в евразийските идеи е опозицията „Русия – Запада“. Нейните корени се търсят далече назад в историята, например, в унията на Византия се вижда причина за падането на Константинопол. Този конфликт приема множество форми: „либерални ценности - вярата в Бог“, „обществото на егоистичните материални интереси“ – „обществото, основано на братството“, „романо-германската цивилизация - евразийската цивилизация“, „Третият Рим - Новият Картаген“, „морските цивилизации - цивилизациите на сушата“, „силата на оръжието - силата на идеала“. Повечето автори, с изключение на Бицилли, Соловьев и Флоровск, гледат на този конфликт като на предопределен. Бицилли разглежда руската култура като мост между Европа и Азия, а Соловьев препоръчва сближаване на християнските деноминации и подобно на Бицилли, вижда бъдещата заплаха за Русия в монголските племена.

Обект на евразийските атаки е не само прякото влияние на Запада, но и косвеното - чрез руснаците, които вече са повлияни от него. Възприемането на европейската култура като по-развита се възприема като предателство. По тази причина, Петър Велики няма нищо общо с християнството (Алексеев). А Сувчински нарича болшевизмът и латинството, Интернационалът и Ватикана съюзници и съратници.

Предимствата на Изтока (Русия), изтъквани от евразийците в този конфликт, са главно от символичен характер. Например, обявяват Русия за наследница на Византия, на митичната Хипербоерйска цивилизация (Дугин), и/или на Златната орда (Еренжен). Акцентът върху духовното, а не върху материалното е друга водеща линия в утвърждаването на това предимство. Флоровски нарича руският народ „богоносец“ и характеризира руската история с две думи: православие и социализъм. В някои версии на евразийството, предимството идва от духовното утвърждаване, характерно за азиатския изток, където силата е в идеала, а не в оръжието. Вернадски дори твърди, че Западът завижда на Русия за множество традиции в евразийската култура. Следващият клас предимства са от социален характер: духовното братство между народите в Евразия (Степанов), уникалната култура на „колективна индивидуалност“, изключването на егоистичния интерес от принадлежността към руското (Дугин), а Флоровски дори вижда истинската алтернатива на западния индивидуализъм в човека,

останал сам с Бог в руския лес или руската степ. Ако Русия и Евразия се свързват с някакъв икономическия прогрес, то е съвсем съдържано и подчинено на някаква руска специфика. Руската изключителност има своите естествени пространствени основания в средищното положение на Русия (между Европа и Азия), в нейната географска независимост и отгук – склонност към изолационизъм.

Евразия е идеологическа платформа, обединяваща множество етноси и народности за борба с главния враг на Русия – Запада. Това обединение се дължи на стремежа всички евразийски народи към една обща цел – изграждането на единна руска суперетническа цялост (Гумилъв). От него се очаква да преобърне революционната вълна, да осигури защита на всички славяни (под ръководството на Русия). Независимо от вариациите си, концепцията за Евразия не е нищо друго, освен форма, която прикрива претенциите на Русия към съседните ѝ народи. Дугин заявява това директно: член на евразийското движение е всеки, който поставя интересите на Русия над своите. В този дух е и неговото виждане за административно-териториалното устройство на Русия: невъзможно отделяне от Евразия, избягване на големите мегаполиси и равномерно (контролирано) разселване. За Дугин, консервативната революция е пътят, по който може да се изгради Великата евразийска империя. Тази революция е спасителен кораб за целия свят, тъй като ще сложи край на обществото, в което властват материализмът и егоизмът. Целта на руската култура, според Степанов, е превъзпитанието на хората в дух на преодоляване на западния егоистичен интерес, под моралния надзор на църквата.

Конституираща роля в евразийските проекти играе религиозността. Дугин изтъква диалога между различните религиозни общности. Според някои, обаче, православие е по-близо до католицизма, отколкото до исляма. Други интерпретират Евразия като православен пояс, отворен към останалите култури. Трети виждат в православие инструмент за борба със западното влияние и комунизма. А според Еренжен, православие е по-близко до източните религии. Тоест, религиозният плурализъм е прикрита форма за водещата роля на православие - вероизповеданието на господстващата руска народност. Носителят на православие – Църквата, също става обект на спорове, свързани с това – дали трябва да бъде отделена от държавата, дали тя изпълнява надзорни функции или е водещият момент, който действа, независимо от формата на управление. Според Шахматов, земната форма на управление няма значение, стига да се подчинява на Вечното начало – Бог.

Сходни по своята насоченост са и мненията, свързани с ролята на славянството в Евразия. Според Вернадски, славянският етнос стои в основата на евразийското месторазвитие. Етническата пъстрота в териториите, които Русия възприема като Евразия, обаче, води и до различни, включително противоположни мнения.

Що се отнася до властта в Евразия, тя неизменно клони към в стил руско самодържавие - авторитарно управление, военна империя (по монголски образец) или православна правова монархия (по византийски образец). Поданството се основава на народоводителството (Степанов) на управляващия или евразийски елит. Вместо граждански права и свободи, Дугин предвижда такива само за елита, а формите за организация на хората са колективът и сборът от общества. А според Алексеев, властта е в ръцете на зрели политически граждани, а не на дезорганизирани маси. Наред с това, централизираната държава трябва да осигури високи технологии, добро въоръжение и да премахне класовата борба (Степанов). Единственото отклонение от този централизиран модел е т. нар. „селски комунизъм“ (социалистически тип власт, отсъствието на външен авторитет, универсално равноправие, гарантирано от съборния характер на Православната църква, подчинение, висши цели, кооперативна хармонизация на отношенията, а не западната демокрация (Флоровски).

Макар че д-р Иванов прави критични бележки в цялото изложение, той посвещава отделна (шеста) глава на критиката на евразийството. Основните групи критични аргументи са съществен принос на неговия хабилитационен труд. На първо място е изведен конфликтът между ценностите на европейската идея и евразийството. Става дума за ценностите, които определят мястото на индивида в европейските общества, за ценностите на ЕС като цяло, за социално-икономическите ценности, олицетворени от т. нар. „европейска мечта“. Същата ценностна скала е невъзможна в Русия, поради недостатъчния ѝ икономически потенциал, натиска върху гражданското общество и поради доминирането на нагласи за изключване: антиамерикански, антиевропейски, националистически и патриотични. Съществени различия има и по линия на социално-икономическия модел, определящ ролята на държавното регулиране, на средната класа и пр. За разлика от интеграционните механизми на ЕС, Евразия се базира на етнокултурен, конфесионален и регионален принцип. Жизненият стандарт е на заден план. Освен това, ЕС може да провежда единна външна политика, докато в Евразия това е невъзможно.

Следващият критичен раздел е в центъра на темата на хабилитационния труд: евразийската „приватизация“ на православието. То се инструментализира (1)

политически като средство за създаване на оси от „братски държави“, зависими от Москва и (2) идеологически като стимул за възстановяване на Евразийската империя, подкрепящ руския политически елит и етнофилетизма, катализиращ руския национализъм. (Третият Рим, наследницата на Византия, възстановяване на „руското цяло“). Приватизацията на православието преминава през три фази: сакрализиране на политическите елити, инструментализиране на свещени текстове и отхвърляне от православието на онези, които не споделят руските културни ценности, православни традиции и пр. и не са лоялни към правителството. На третият етап православието вече се радикализира. В този дух, започват да се приравняват неправомерно „православен“ и „славянски“ и на тази основа да се чертаят контурите на единна славяно-православна държава - смокиновият лист на една мултинационална империя, базирана на Русия.

Накрая, д-р Иванов анализира критически и руската хибридна война срещу България. Нейните цели са три: (1) разделение в българското общество, (б) разделение в българския интелектуален елит и (3) разделение в духовния живот. С оглед на темата на изследването, той детайлизира атаките в сферата на духовното, квалифицирайки приемите на хибридна война със следните термини: *лъжеконсерватизъм* (прикриващ пълната зависимост на Църквата от държавата); *панславянски универсализъм* (чрез което се правят опити да се спечелят хората с носталгия по комунизма); *неоевразийско православие*, отнасящо се със симпатии към исляма и др. източни религии, за това, че могат да се превърнат в съюзници срещу западната култура; *православен комунизъм* (представен като покровител на православната църква); езически *православен национализъм* (допускащ религиозно мотивираното насилие, асистиращо действието срещу „греховния“ Запад и изграждащо мост към Русия. „Православен“ се конституира като „русофил“ и на тази основа се формира слой от проевразийски интелектуалци. Според д-р Иванов, аналогични атаки срещу православието се водят и в България. Те целят да се замъгли разликата между православието и евразийската религиозно политическа доктрина, да се изолира висшия клир от миряните и да се използва като посредник между Русия и България и да се изолират православните, които не симпатизират на Русия.

Хабилитационния труд завършва с глава, в която авторът представя свое емпирично изследване, целящо да установи чрез „анализ на съдържанието“, дали наистина съществува връзка между евразийство и православие. При съставянето на извадката от текстове на разгледаните автори са прилагани критериите: достъпност, валидност, надеждност и обективност. Основни изследователски единици са

посланията в изследваните текстове и отношението им към евразийската идея. За да кодира текстовата емпиична информация, авторът дефинира смислови категории под формата на ключови думи. Прилага следните методи: текстови (честотната употреба на думите), концептуален (извлича основните теми и послания и ги синтезира в една дума – тематичен код, а чрез получените кодовете в един текст определя кое послание доминира), семантичен (улавящ връзката между основните послание в отделните текстове) и референтен (езиковите особености).

Кодирането и контент анализа на съдържанието е, според самия автор, най-важната част от книгата. За целта се проверява дали ключовите думи отговарят на критериите за системност, научност и релевантност и отгук – кои от тях са валидни и кои не. „Евразийство“ и „православие“ са сред валидните думи, което означава, че между тях може да има взаимодействие. Авторът си задава въпроса какво е онова православие, което захранва идеологическото ядро на евразийството. Анализирайки една емблематична лекция на Дугин, д-р Иванов стига до потвърждение на хипотезата, че евразийството е изградило една изкуствена теория – теория на метафизиката на Хаоса, която няма нищо общо с православието. Чрез тази теория Дугин цели да легитимира православния характер на неоевразийството, а Църквата да превърне в инструмент за постигане на целите му.

Крайният извод на д-р Иванов е, че евразийството е знак за културна идентичност, чрез който Русия се стреми да се еманципира както от източните, така и от западните култури. Ключовите думи се формират в два конфликтни тематични блока - „евразийски“ и „европейски“. Но, макар този конфликт да се приема за неизбежен, от друга се счита, че Европа може да избегне загубата в битката с Евразия, ако мине на нейна страна.

4. Въпроси и препоръки

Евразийските идеи са толкова предизвикателна тема, че неминуемо карат самия рецензент да си задава множество въпроси, които отиват отвъд неговата служебна роля. С известно интелектуално усилие ще оставя настрана своите въпроси и ще задам един от големите въпроси, които витаят в цялото изследване. Евразийските идеи се стремят да привличат колкото е възможно повече привърженици с картината на едно общество, в което отделните индивиди, етнически групи и народности са лишени от права и свободи (за разлика от политическия елит) и възлагат житейските си перспективи на една силно централизираната държавна власт, поставяща руските интереси над всичко

друго. Даването на политически права и свободи само на политическия елит, а не на гражданите, не се компенсира дори на думи от обещания за по-високи доходи и благоденствие. Предимствата на евразийската картина се ограничават със сферата на религиозността и междуличностните отношения. При това положение, на какво разчита Дугин, за да станат неговите идеи толкова популярни, че да се извърши бленуваната консервативна революция?

5. Заключение

Трудовете на д-р Искрен Иванов са изцяло фокусирани върху тематичната област, определена от конкурса. Проблемите, които те поставят, са част от най-големия конфликт в съвременния свят - между Изтока и Запада с всичките му проявления, включително хибридните тактики, чрез които се правят опити да се налага волята на една държава над чужди народи. България е пряко засегната от реалните и символични престрелки между представителите на евразийския руски идеал и западните либерални визии за политиката. В този смисъл, актуалността на хабилитационния труд е неоспорима. Пълнотата на изложението, безпристрастността на заетата гледна точка, дълбочината на критиката и значимостта на изследваните теми ми дават основание да подкрепя по категоричен начин кандидатурата на д-р Искрен Иванов за академичната длъжност „доцент“.

27 юни, 2022 г.

София

Рецензент:

(проф. дпн Николай Найденов)